

Matematická analýza 1

Derivace funkce

Petr Liška

Masarykova univerzita

2023

Definice

Bud' f funkce a bod $x_0 \in D(f)$. Existuje-li limita

$$\lim_{x \rightarrow x_0} \frac{f(x) - f(x_0)}{x - x_0},$$

nazýváme tuto limitu *derivací funkce f v bodě x_0* a značíme $f'(x_0)$. Je-li tato limita vlastní, nazývá se číslo $f'(x_0)$ *vlastní derivací funkce f v bodě x_0* , je-li tato limita nevlastní, nazývá se $f'(x_0)$ *nevlastní derivací funkce f v bodě x_0* .

Položíme-li $h = x - x_0$, lze derivaci zapsat ve tvaru

$$f'(x_0) = \lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(x_0 + h) - f(x_0)}{h}.$$

Podobně definujeme *derivace zprava* a *derivace zleva*:

$$f'_+(x_0) = \lim_{x \rightarrow x_0^+} \frac{f(x) - f(x_0)}{x - x_0}, \quad f'_-(x_0) = \lim_{x \rightarrow x_0^-} \frac{f(x) - f(x_0)}{x - x_0}.$$

Věta

Má-li funkce f v bodě x_0 vlastní derivaci, pak je v tomto bodě spojitá.

Věta

Nechť mají funkce f , g vlastní derivaci na množině M . Pak platí:

a) $(cf(x))' = cf'(x)$, $c \in \mathbb{R}$,

b) $(f(x) \pm g(x))' = f'(x) \pm g'(x)$,

c) $(f(x) \cdot g(x))' = f'(x)g(x) + f(x)g'(x)$,

d) *je-li $g(x) \neq 0$, pak*
$$\left(\frac{f(x)}{g(x)}\right)' = \frac{f'(x)g(x) - f(x)g'(x)}{g^2(x)}.$$

Věta

Nechť funkce $u = g(x)$ má vlastní derivaci v bodě x_0 a nechť funkce $y = f(u)$ má vlastní derivaci v bodě $u_0 = g(x_0)$. Pak složená funkce $y = F(x) = f(g(x))$ má vlastní derivaci v bodě x_0 a platí:

$$F'(x_0) = f'[g(x_0)] \cdot g'(x_0).$$

Věta

Nechť funkce $x = f(y)$ je spojitá a ryze monotonní na intervalu I .
Nechť y_0 je vnitřní bod intervalu I a nechť má f v y_0 derivaci $f'(y_0)$.
Pak má inverzní funkce $y = f^{-1}(x)$ v bodě $x_0 = f(y_0)$ rovněž derivaci.

i) Je-li $f'(y_0) \neq 0$, je derivace inverzní funkce vlastní a platí

$$(f^{-1})'(x_0) = \frac{1}{f'(y_0)}.$$

ii) Je-li $f'(y_0) = 0$, je derivace inverzní funkce nevlastní, přičemž pro f rostoucí $(f^{-1})'(x_0) = +\infty$ a $(f^{-1})'(x_0) = -\infty$ pro f klesající.

Věta

Pro derivace elementárních funkcí platí:

$$c' = 0,$$

$$(\sin x)' = \cos x,$$

$$(\operatorname{tg} x)' = \frac{1}{\cos^2 x},$$

$$(\arcsin x)' = \frac{1}{\sqrt{1-x^2}},$$

$$(\operatorname{arctg} x)' = \frac{1}{x^2+1},$$

$$(e^x)' = e^x,$$

$$(\ln x)' = \frac{1}{x},$$

$$(x^a)' = ax^{a-1},$$

$$(\cos x)' = -\sin x,$$

$$(\operatorname{cotg} x)' = -\frac{1}{\sin^2 x},$$

$$(\arccos x)' = -\frac{1}{\sqrt{1-x^2}},$$

$$(\operatorname{arccotg} x)' = -\frac{1}{x^2+1},$$

$$(a^x)' = a^x \cdot \ln a,$$

$$(\log_a x)' = \frac{1}{x \ln a},$$

kde $a \in \mathbb{R}$ a $c \in \mathbb{R}$. Tyto vzorce platí všude tam, kde jsou příslušné funkce definovány.

Definice

Druhou derivací funkce f rozumíme funkci $f'' = (f')'$ a pro libovolné $n \geq 2$ definujeme n -tou derivaci (derivaci n -tého řádu) funkce f vztahem

$$f^{(n)} = \left(f^{(n-1)} \right)' .$$

Z geometrického významu derivace plyne, že funkce f má v bodě x_0 derivaci právě tehdy, když její graf má v bodě $(x_0, f(x_0))$ tečnu se směrnicí $f'(x_0)$. Rovnice této tečny je

$$y = f(x_0) + f'(x_0)(x - x_0).$$

Pro rovnici normály, tj. přímky kolmé k tečně a procházející dotykovým bodem, platí

$$y = f(x_0) - \frac{1}{f'(x_0)}(x - x_0), \quad \text{je-li } f'(x_0) \neq 0,$$
$$x = x_0, \quad \text{je-li } f'(x_0) = 0 .$$